

לקראת יום ירושלים וחג השבועות
ירושלים – שירים, סיפורים
וחידונים בעקבות חולמים ולוחמים.
בתי כנסת, וועדים וחברות
יכולים לפנות לאוסי 09-8335016

הרמב"ן ואדמת גוש קטיף

על הפסוק: "וְנִשְׁמָתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֲבִיבִים הַיֹּשְׁבִים בָּהּ" (כ"ו ל"ב) – כותב הרמב"ן: "ושממו עליה אויביכם", היא בשורה טובה, מבשרת בכל הגלויות שאין ארצנו מקבלת את אויבנו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב (העולם) ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר הייתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קיבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה (להתיישב בה) ואין לאל ידם. ומוסיף רבנו בחיי: שממה תהיה לאויביכם שלא ימצאו בה נחת רוח, ובשורה טובה היא לישראל.

חקלאי מגוש קטיף מספר על שיחה שהיתה לו עם פועל ערבי מבוגר מעזה. הערבי סיפר, שהוא זוכר את היום שבו הגיעו אליהם לפני שנים מדענים ממשרד החקלאות המצרי כדי לבדוק את האדמה, שכעת הוא מעבד אותה עם המתנחל היהודי. לאחר בדיקות וניסויים הגיעו המדענים למסקנה שהאדמה אינה ראוייה לגידול חקלאי, ולכן אין להשקיע בה. וממשיך הערבי: "והנה תראה מה קרה לאותה אדמה משעה שיד יהודית עובדת בה; היא התחילה לתת את תנובתה בצורה מפליאה. אתם היהודים – אנשי נסים אתם, וכאילו האדמה ציפתה לבואכם כדי לחזור ולתת את פרייה". [וכבר אמר זאת הנביא יחזקאל: "וְאֵתֶם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנִיכֶם וְתִתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבָּו לְבֹא" (ל"ו ח)].

סיפור שני מפי חקלאי יהודי לאחר הגירוש מגוש קטיף: "אני ממשיך בקשר טלפוני עם הפועל לשעבר שלי, שגר בצפון רצועת עזה; והוא סיפר לי, שהוא, הערבי, ממשיך לעבד את אותה האדמה שהשארתי מאחור; ולמרות הטכניקות החדשות שלימדנו אותם, הם אינם מגיעים אפילו לכדי מחצית התנובה שהאדמה נתנה כשאני עובדתי אותה; ונראה כאילו האדמה הרגישה שזנחנו אותה, והיא מסרבת להיענות לאנשים אחרים". והנה במו עינינו אנו רואים כיצד פסוקי התוכחה מתבארים "לברכה ולא לקללה".

1. רש"י כ"ה א' – אנו משתמשים באמרה זו בימינו כדי להדגיש שאין קשר בין העניינים; מהי?
2. כ"ה ה' – ענבים שפרשת מהם, כאילו אינם שלך נקראים "ענבי -----".
3. כ"ה ר' – "לאכלה" – חז"ל: "ולא להפסד ולא לסחורה"; מכאן שאסור ל----- בפרות שביעית למטרת רווח.
4. רש"י כ"ה ט': "בעשור לחודש ביום הכפורים" – מדוע הדגיש הכתוב את התאריך שבו חל יום כ"ה?
5. רש"י כ"ה י' – מדוע שילוח העבדים נקרא 'דרור'?
6. רש"י כ"ה י"ד – "אל תנונו" – זו אונאת -----, ואילו בגר (י"ט ל"ג) – זו אונאת -----.
7. כ"ה ל"ו – "אל תקח מאתו נשך ותרבית" – מההדגשה של הכתוב "אתו" לומד ר' נחמן בר יצחק, שמישראל אתה לא לוקח, אך מה----- מותר לקחת רבית. רש"י – ומי שלוקח עובר ב----- לאווין.
8. רש"י כ"ו ג' – "אם בחקותי תלכו" – והרי נאמר כבר "ואת מצותי תשמרו", אלא שתהיו -----.
9. כ"ו ה' – "ואכלתם לחמכם לשבע" – והרי נאמר "והשיג לכם דיש...", ותהיה התבואה מרובה? אלא אוכל קמצא (מעט), והוא מתברך ב-----.
10. רש"י כ"ו ט"ו-ט"ז – כמה עבירות מובאות בשני פסוקים אלה?
11. רש"י כ"ו י"ז – "וירדו בכם שונאים" – מה מציינת המלה "בכם"?
12. רש"י כ"ו כ"א – "ואם תלכו עמי קרי" – "קרי" פירושה עראי, -----.
13. רש"י כ"ו ל"ט – מה פירוש "ימקרו"?
14. כ"ז ח' – כיצד מתרגם אונקלוס את המלה "מך"?
15. בהפטרה לפרשת 'בחקותי' מובע העונש בשורש 'שמט': "יך ----- ויך מנפלתך אשר נתתי לך ויפלתך את אֲבִיבֶיךָ" (ירמ' י"ז).

למתקדמים:

1. ספורנו כ"ה א' – מדוע הזכיר מרע"ה את עניין השמיטה דווקא כאן?
2. ה'משך חכמה' מציין שהשמיטה באה לאחר שש שנות עבודה במקביל ל----- ימי בראשית כשלאחריו השבת. ועוד – התורה ייחדה את היום השלישי ואת היום -----, וכפלה בהם "כי טוב"; משום כך נותנים מעשר ----- בשנה השלישית ובשנה הששית לשמיטה כדי להיטיב עם הנצרכים במועד המקביל לימים שהוכפל בהם "כי טוב".
3. רמב"ן כ"ה ז' – מי שיש לו פרות שביעית והגיע שעת הביעור, יחלק מהן לשכניו, ומוציא ומניח על פתח ----- ואומר: אחינו בית ישראל כל מי שצריך ----- יבוא ו-----.
4. כ"ה ח' – ה'כלי יקר' מציין שהעברת השופר וקריאת הדרור נעשים ב----- דווקא, בדומה ליום מתן תורה שבו זכו ישראל לחירות מן היצר הרע.
5. ספורנו כ"ה ט' – "והעברת שופר תרועה" – לשמחת חירות העבדים והשבת השדות ל-----.
6. כ"ה כ' – "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית" – הרמב"ן מבקש לסרס את הפס' ולקרוא: "וכי תאמרו בשנה השביעית" – מדוע מסרס הרמב"ן את הפסוק?
7. כ"ה ל"ו – "וחי אחיך עמך" – ספורנו מביא את דברי ר' עקיבא הלומד מפסוק זה: חיך ----- לחיי חברך.
8. אור החיים כ"ו ב' – מדוע הסמיכה התורה את מצוות השבת למצוות "לא תעשו לכם אלילים"?
9. כ"ו ג' – "אם בחקותי תלכו" – אורח חיים הביא ----- פירושים לפסוק זה. בפירוש ג' הוא מסביר מדוע הפס' נאמר ברבים; ועונה, כי יכול היהודי ללכת בכל אורח ושביל, שהרי התורה מתפרשת ב ----- דרכים: פשט, -----, דרש וסוד.
10. כ"ו ו' – "ונתתי שלום בארץ" – הראב"ע מוסיף מלה אחת והיא: -----.
11. כ"ו ז' – "והשפתי חיה רעה" – הרמב"ן מציין שא"י תהיה בעת קיום המצוות, כפי שהיה העולם מתחילתו קודם חטאו של -----, והחיות יחזרו לאכול את ----- השדה, ככתוב בישעיה י"א ח': "ואריה כ----- יאכל תבן".
12. כ"ו י"ג – "ואולך אתכם קוממיות" – רש"י: בקומה ----- סנהדרין ק' ע"א: שתי קומות כקומתו של אדם ----- בעקבות מדרש זה הלכו בימינו הרב קוק ותלמידיו הוסיפו, כי כמו שהאדם בנוי גוף ובניין דעת, אף מהלך בניין האומה בנוי משתי קומות: המדינה, קומת העצמאות, קומת חרות הגוף; והקומה השנייה – הקומה הרוחנית שנבנית על המציאות החומרית ועולה על גבה. ולכן ----- קודם לשבועות, ויום העצמאות קודם ליום ----- וכך גם משיח בן ----- (שהרי היה איש כלכלה) יכין את התשתית של בניין המדינה כדי להכינה לתקופה הרוחנית שתבוא עם בואו של משיח בן -----.
13. כ"ו י"ג – הראב"ע מציין שריקי מוח אמרו שהקללות רבות מהברכות; ואין זו האמת, כי הברכות נאמרו באופן -----, והקללות נאמרו גם פרטיהן כדי ל----- את השומעים.
14. כ"ו מ"ו – "אלה החקים והמשפטים והתורות" – על פס' זה מעיר הרש"ר הירש, שלא רק התורה שבכתב ניתנה לישראל בהר סיני, כי אם גם מה שנשאר ב"----- משה" – התורה ש-----.

העלון לע"נ האשה הנכבדה מאוד שרה בת שפרה לבית אחנוב. ת.נ.צ.ב.ה.

מצוות השמיטה וטעמיה

שמיטה הוא שמה של השנה השביעית במחזור של שבע שנים, שבה נצטוו בני ישראל מרוב המלאכות אשר בשדות ארץ ישראל ולהפקיר את הפירות לכל המעוניין לאוכלם ולקוטפם. השמיטה מלווה גם במצוות שמיטת כספים ובמצוות הקהל. במשנה ישנה מסכת העוסקת בשנת השמיטה - מסכת שביעית. למצוות השמיטה ניתנו מספר טעמים בכתובים השונים המוזכרים בתורה (שמות כ"ג, ויקרא כ"ה, דברים ט"ו, דברים ל"א). להלן כמה מהם:

א. אדם ואדמה - שבת ושמיטה - זמן ומקום

"וַיִּשְׁבְּתָהּ הָאֶרֶץ שְׁבַת לַה' " (כ"ה ב') - במה השמיטה היא שבת לה'?

מפרש"י "שבת לה' " : לשם ה', כמו שנאמר בשבת בראשית [ישש"ת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' - אלוהיך"]. לפי זה שתי מצוות אלה, תכליתן זהה: להודיע לכל, כי ה' הוא אדון כל העולם וכי העבודה והשביטה ממנו וברשותו תיעשינה. מה שמהווה השבת עבור היחיד בישראל, מהווה 'שבת הארץ' לאומה כולה - מסביר הרב קוק בספרו 'שבת הארץ'. ויוצא מהפסוק כאילו הארץ עצמה היא השובתת, באשר א"י היא אישיות הקשורה למרחב המקום - במקביל לשבת שהיא פרי הזמן; וכמו שברכת החול באה מתוך קדושת השבת, כך הברכה בעבודת השדה הן תוצאה של קיום מצוות השמיטה: "וְצִוִּיתִי אֶת-בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂיתָ אֶת-הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים" (כ"ה כ"א). ועוד - כפי שמי שאינו מקיים "זכור ושמור" מרחיק עצמו מהנשמה היתרה, כך גם העם - בשעה שאינו משבית את האדמה - הארץ, שהיא ישות עצמאית, תקיא אותו ממנה, ותעשה איתו חשבון ככתוב בדב"ה ב' ל"ו כ"א: "לְמַלְאוֹת דָּבָר ה' בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד רִצְתָהּ הָאֶרֶץ אֶת שְׁבֻתֶיהָ כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה שְׁבַתָּה לְמַלְאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה". כלומר - הגלות היא העונש על אי קיום מצוות השמיטה והארץ נוטלת את המגיע לה מעושיה: "אֲזַי תִּשְׁבֶּת הָאֶרֶץ וְהִרְצָתָ אֶת-שְׁבֻתֶיהָ כֹּל יְמֵי הַשָּׁמָה תִּשְׁבֶּת אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׁבַתָּה בְּשָׁבְתֶיכֶם בְּשָׁבְתֶיכֶם עֲלֶיהָ (כ"ו ל"ד); עליה להשלים כביכול את השמיטות שלא שבתה בהן. לפיכך בשיבה מן הגלות, כשחוזרים אל טבע הארץ - מזהירים הנביאים על שתי השבתות האלה: שבת בראשית ושבת הארץ; כמו בנחמיה י"ג ט"ו: "רְאִיתִי בִיהוּדָה דֹרְכִים גִּתּוֹת בְּשַׁבָּת".

ב. הרמב"ם: מצווה חברתית - כלכלית: טעם זה מבוסס בעיקר על הציווי בספר

שמות - סיבה סוציאלית, התומכת בחלוקה מחדש של תוצרת האדמה והעבודה. וכך מסביר הרמב"ם את טעם המצווה: "כל המצוות אשר ספרנום בהלכות שמיטה ויובל, מהם לחמלה על בני אדם והרחבה (רווחה) לבני אדם כולם, כמו שאמר: "וואכלו אביוני עמך, ויתרם תאכל חיית השדה" (שמי' כ"ג י"א), ושתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעומדה שמוטה (מופקרת). ומהם עיון בתיקון הפרנסה והכלכלה על ההתמדה, והוא היות הארץ כולה שמורה לבעלים, אי אפשר בה מכירה לצמיתות: "והארץ

לא תימכר לצמיתות", ויישאר ממון האדם שמור עליו ועל יורשיו". נמצא איפוא שהשמיטה מחזירה את הארץ לבעליה האמיתיים, אל הקב"ה, שהרי "לה' הארץ ומלואה"; והקב"ה 'לוקח' אותה בחזרה לאחר שהשאיל לנו אותה למשך שש שנים. ובשנה השביעית פירותיה קדושים, כי עתה הם ברשותו של ריבון עולם. ובשנה השביעית - מחנך הא-ל את האדם לחזור אל הטבע המוסרי שלו כדי לחזור אל חברה שוויונית יותר וצודקת יותר. התורה אינה מאמינה בסוציאליזם מזויף, שהרי לעולם ועד יהיו הבדלי מעמדות, אלא שתורתנו נותנת איזונים ובלמים כל שבע שנים, ועוד יותר בשנת היובל, כדי שהנוקדים יתעודדו עם נקודת זינוק חדשה, ובמקביל להם - שהעשירים ירגישו מהו מחסור, ותישבר גאווה בעבור עושרם, ובשנות המחזור יחזרו וישנו לעצמם את הפסוק: "עֲיִנִי כָל אֶלֶף יִשְׁרָאֵל" (יצפו ויוחילו). וכפי שמסכם בעל 'ספר החינוך': "שיוסיף האדם ביטחון בד' יתברך, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גידולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת ומלומד בכך, הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תִּחְזַק בו לעולם מידת הכילות (הקמצנות) הרבה ולא מיעוט הביטחון".

ג. האברבנאל - ארץ נבחרת לעם נבחר

האברבנאל מציע את ההסבר הבא: "ארץ ישראל נבחרת ונחמדת לפנינו יתברך מכל הארצות, כמו שעם ישראל נבחר מכל העמים. ומפני זה רצה הקב"ה - כמו שהאומה בכללה תעשה זכר בשביתת היום השביעי, ותעיד על בריאת העולם וחידושו, כך הארץ הנבחרת תעיד על בריאת העולם וחידושו בשמיטתה בשנה השביעית. ולכן חתם מצווה זו בפרשת "והארץ לא תִּמְכָּר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ" (כ"ה כ"ג). ובאר בזה, כי הארץ אינה נתונה לישראל בהחלט, "כי לה' הארץ

ומלואה", ולכן לא יוכלו למוכרה לצמיתות. ולכן ראוי שיתנהגו בה כרצונו, ויתנו לה גאולה שאם לא יעשו כן, תבוא עליהם הגלות". לפי זה מובנות כל המצוות התלויות בארץ: תרומות ומעשרות, ערלה, רבעי וביכורים, לקט, שכחה ופאה. פרי הארץ אינו של האדם, של ה' הוא. ורק לאחר שהאדם מכיר בכך ונותן מתנות לכהן וללוי, לעני ולגר, ליתום ולאלמנה, ומעלה את פרי הביכורים ל"י"ם ולמקדש - רק אז הוא רשאי לאכול את יתרת הפרות.

ד. שבתון רוחני

כותב הנצי"ב: "וַיִּשְׁבְּתָהּ הָאֶרֶץ שְׁבַת לַה' " - "כשהארץ שובתת, זהו ניסיון גדול. אלה שמאמינים בה' ולא עובדים את האדמה שנה שלמה נקראים גיבורי כח עושי דברו". ומסכם הרב יעקב אריאל: "שנת השבתון לאדם היא שנה של שחרור מתפיסות אינטרסנטיות ואגואיסטיות צרות אופק; שנה של התחשבות בצורכי הזולת והחברה וחלוקה שווה של התוצרת החקלאית בין כל השכבות, ובכך נוצר הקשר האמיתי בין האדם לאדמה: לא קשר של ניצול האדמה למטרות אנוכיות וחומרניות, אלא קשר רוחני והשפעה הדדית של קדושה מצד האומה על האדם ומצד האדם על האדמה". בימי המלוכה היה מעמד הקהל בחג הסוכות של שנת השמיטה; וכל העם, אנשים נשים וטף, היו נקהלים בירושלים בבית המקדש, שם נבנתה בעזרת הנשים בימת עץ גדולה, עליה ישב המלך וקרא לפניו פרישיות נבחרות מספר דברים. ועל טעמה של המצווה כתב בעל 'ספר החינוך': "לשמוע דברי התורה שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגודל שבחה והוד ערכה ויכניסו הכל בלבם חשקה. וילמדו לדעת את ה' ויזכו לטובה, וישמח ה' במעשיו". המעמד של הקהל היה באופיו ובצורתו מעמד דומה לקבלת התורה בהר סיני, ושימש זכר לה ומעין כריתת ברית. מגמתו הייתה להורות את עיקרי המצוות בפני רבבות המתקהלים וליצור התרוממות רוחנית, שתדחף את האדם להפוך את הפנאי של שנת השבתון למנוף ליראת שמיים, לאהבת התורה ולימודה עם ילדיהם שספגו את אוירת הקדושה; ובכך יזכו להפוך את השבתון מ'חופשה' שיש בה בטלה למסגרת של 'דרור' - שהתורה 'דרה' בביתו - לימוד, עיון וריענון (בדומה לשבתון של המורים בימינו).

- תשובות:** 1. מה עניין שמיטה להר סיני? 2. נזירך. 3. לסחור. 4. שתקיעה ביוה"כ דוחה שבת. 5. יכול לדור בכל מקום. 6. ממון, דברים. 7. גוי, שני עמלים בתורה. 9. מעי. 10. שבע. 11. שהשונאים באים מתוכם. 12. במקרה. 13. יימסר. 14. מסכן. 15. שמטה.
- למתקדמים:** 1. כי חשב שייכנס לארץ תיכף. 2. ששת, הששי, עני. 3. ביתו, ליטול, ייטול. 4. יום הכיפורים. 5. בעליהם. 6. כי בשביעית אוכלים מן הששית, והדאגה היא לשמינית. 7. קודמים. 8. להדגיש ששתי מצוות אלה שקולות כנגד כל המצוות. 9. מ"ב, ארבע, רמז. 10. ביניכם. 11. אדם הראשון, עשב, בקר. 12. זקופה, הראשון, פסח, ירושלים, יוסף, דוד. 13. כללי, להפחיד. 14. יד, בעל פה.